

ИЛЯ ВАРШАВСКИ СЮЖЕТ ЗА РОМАН

Превод от руски: [Неизвестен], 1972

chitanka.info

Аз бях действително щастлив. Този, който е прекарал дълго и тежко боледуване и най-после се е почувствувал отново здрав, навярно ще разбере моето състояние. Всичко ме радваше: и това, че не ме пенсионираха по инвалидност, а само ми дадоха продължителен отпуск от службата, за да завърша дисертацията, която бях започнал дълго преди заболяването си; и предстоящата почивка в санаториума, която ме избавяше от необходимостта да мисля още сега над тая дисертация; и комфортът в двуместното купе; и това, че спътникът ми се оказа симпатичен момък, а не някоя превзета дама. И после, придружаваше ме жената, която горещо и искрено обичах. Ласкаеше ме, че тя, тъй красива, не обръща внимание на възхитените погледи на пасажерите, а ме държи за ръката като момиченце, което се бои да не загуби баща си в тълпата. Впрочем лесно беше да я разбере човек: отначало тези безкрайни месеци на боледуване, а сега, когато всичко е вече зад гърба ни — раздяла.

— Вие далеч ли отивате? — обърна се тя към спътника ми.

— До Кисловодск.

— Виж ти. Значи сте заедно до края — Тя се усмихна с оная лъчезарна усмивка, на която не можеше да устои нито един мъж. — Тогава имам към вас една молба: наглеждайте моя... съпруг. — За пръв път, откакто сме близки с нея, тя употреби тази дума и ме порази как просто и естествено прозвуча това. — Той още не се е оправил напълно от болестта.

— Не се тревожете! — Той също се усмихна. — Аз съм почти лекар.

— Какво ще рече „почти“?

— Значи не Хипокрит и не Авицена.

— Студент?

— За съжаление е вярно. Вечен студент с диплома за лекар.

Той излезе в коридора и тактично затвори зад себе си вратата да не ни безпокоят.

— Вероятно някакъв аспирант — прошепна тя.

* * *

Дойде време за обяд и моят спътник предложи да идем във вагон-ресторанта.

И ето тук по време на обяда аз започнах без задръжки да приказвам. Вече отдавна се бяхме нахранили, келнерът демонстративно смени покривката на масата, а ние все говорехме и говорехме.

Събеседникът ми се оказа идеален слушател. Неговата по момчешки ъгловата фигура, зеленикавите му очи с дълги ресници и даже ръцете, удивително изразителни ръце с тънки, дълги пръсти, изглеждаха като олицетворение на напрегнато внимание. Той не задаваше никакви въпроси. Просто седеше и слушаше.

Изобщо аз му разказах всичко, резултатът от дългите размишления през безсънните си нощи. За това, че на тридесет и пет години почувствувах отвращение към професията си и разбрах, че моето истинско призвание е да бъда писател. Разказах му за опитите си да пиша и за неуспехите, за новите си проекти и за това, че почивката в санаториума ще трябва да разреши много неща. Или аз ще напиша замислената повест, или ще оставя завинаги всякакви опити. Дори му разправих сюжета на повестта. Не разбирах защо така изведнъж се разкрих. Нали всичко това бе моя тайна, която не бях поверил дори на любимата жена? Сам аз се измъчвах от твърде много съмнения, за да я посвещавам в плановете си. Разочарованието, ако то би ме постигнало, исках да преживея сам. А всъщност и това му разказах.

Най-сетне се наприказвах и ние се върнахме в купето. Тук в мен настъпи реакцията. Стана ми стеснително от моята бърливост, обидно беше да се представя пред един съвършено непознат човек в ролята на превзет и глупак.

Той долови състоянието ми и запита:

— Съжалявате, че ми разказахте всичко това ли?

— Естествено — горчиво отвърнах аз. — Раздрънках се като хлапак! Не помня кой беше казал, че писател може да бъде всеки, стига да не му липсват думи, или все едно, да ги има в твърде голямо изобилие. Страхувам се, че многословието е мой основен недостатък. Сюжетите ми са елементарни, за къс разказ, а седна ли да пиша, така се заплитам във второстепенни детайли и странични неща, че всичко се превръща в безкраен поток от думи. Ето и сега...

Той измъкна от джоба си някаква кутийка.

— Обещах на вашата жена... С една дума, вземете таблетката. Именно това ви е нужно в момента.

Очевидно гримасата, която сгърчи лицето ми, е била достатъчно изразителна.

— Прав сте — рече той, като прибра обратно кутийката. — Цялата тая фармакопея е нож с две остриета. Особено транквилизаторите, макар че самият аз прибягвам понякога към тях. В това отношение народните средства са далеч по-добри. Ето сега и тях ще изпробваме! — Той отвори куфара си и измъкна бутилка коняк. — Арменски, най-добро качество! Почакайте, ще взема чашки от прислугата.

Най-малко от всичко той приличаше на лекарите, които бях свикнал да виждам, особено когато се върна с тържествен вид и две чаши.

— Ето! — Той ми наля малко, а своята чаша напълни почти наполовина. — Сгрейте го предварително с длани. Специалистите наричат това „да съживиш питието“. Сега опитайте!

— Странно — рекох аз. — Ако знаехте колко пъти трябваше да слушам наставления по този повод. „Нито капка алкохол!“ — всички в един глас, а когато ме изписваха от болницата...

— Дребна работа! — Той махна небрежно с ръка. — В медицината има много формални забрани. Алкохолизмът е социално зло. Злоупотребата с алкохол дава тежки последствия и затова често го обявяват изобщо извън законите. Но в някои случаи той е незаменим. Ето само една глътка и всичко мина. Не е ли истина?

Той имаше толкова сериозен вид, че неволно се разсмях.

— Истина е. Но какво ще стане после?

— Но аз няма да ви наливам повече, така че после нищо няма да има.

И той с видимо удоволствие сръбна една голяма глътка.

— И все пак хората са различни — продължи той, като разглеждаше коняка на светлината. — Един не може да спи от кафето, а на друг то му помага да заспи. Човешкият мозък е хитра машинка. Вечна борба на възбуда и затормозване. Кората и подкориято. Във всеки отделен случай трябва да знаеш. Ето че при вашето състояние алкохолът успокоява. Не е ли тъй?

— Така е, но как можехте да го знаете предварително.

— Е, иначе бих бил лош психиатър.

— О, вие сте психиатър?

— Почти.

От непривичната почерпка малко ми се замая главата. Вагонът приятно полюшваше и ме караше да се чувствавам удивително успокоен.

— Какво ще рече „почти“? — лениво запитах аз. — Вече казахте, че сте почти лекар. Сега заявявате, че сте почти психиатър. Не би ли могло малко по-точно?

— По-точно психофизиолог.

— Това пък какво е?

— Как да ви обясня. Виж, ако бяхте прочели моята дисертация.

Стана ми смешно.

— Ние, да си призная, ви сметнахме за млад аспирант, а ето че се оказахте и кандидат на медицинските науки.

— Доктор по медицинските науки — поправи ме той. — Впрочем това няма нищо общо с работата. Искахте да знаете какво е това психофизиология?

— Да.

— Да се разкаже с две думи е твърде трудно, а да се впускам в подробности едва ли има смисъл. Ще се постарая да се огранича с елементарен пример. Ето вие сега глътнахте коняк и психичното ви състояние се измени. Вярно, нали?

— Вярно.

— Това е изкуствено предизвикано изменение. Но в човешкия организъм съществуват вътрешни фактори, които въздействуват на психиката, например хормоните. Хормонната дейност управлява вегетативната нервна система. Съществуват множество прави и обратни връзки между мозъка и целия организъм. Това е едно цяло, което трябва да се разглежда като съвкупност. С една дума, психофизиологията, или по-точно този раздел от нея, с който се занимавам аз, е наука, изучаваща влиянието на състоянието на организма върху психиката и влиянието на психиката върху организма.

— Ето например жлъчен характер — казах аз. — Това явно не е случаен израз. Вероятно когато се разлива жлъч...

— Разбира се! Макар че всичко е далеч по-сложно. Понякога е трудно да се отдели причината от следствието. Това, което е прието за

следствие, често се оказва причина и обратно. Тук още не е хванат краят на нишката.

Той отпи още една глътка и се замисли.

Аз гледах през прозореца. Чувствувах се, че пътуваме на юг. Вместо малки горички, в които тук-там се е задържал малко сняг, край нас се ширеха зеленеещи поля. И земята, и небето, и слънцето бяха някак други.

Отново започнах да се измъчвам от съмнения. Ще съумея ли сам на себе си да докажа, че не съм лишен от литературна дарба? Сега сюжетът за повестта, който разказах на чуждия човек, ми се стори дребен и незаслужаващ внимание.

— А може би бих могъл да ви помогна? — неочаквано рече моят спътник. — Аз зная занимателен сюжет за роман. Събитията, които могат да легнат в основата, са се случили в действителност. Това не е измислица, макар че много неща изглеждат направо фантастични. Искате ли да ви разкажа?

— Естествено! — отвърнах аз. — С удоволствие ще ви изслушам, но, право да си кажа, не съм уверен, че ще съумея дори от най-добрия сюжет...

— Това си е вече ваша работа — прекъсна ме той. — Трябва само да ви предупредя, че съществува понятието лекарска етика. Затова за някои неща ще премълча. По-точно — никакви имена. Ще трябва да си ги измислите, а за останалото... Впрочем слушайте.

Цялата тази история започва в клиниката на известен учен. Нека го наречем просто професора. Ще трябва да му дадете някаква характеристика. Само, моля ви, не на маниак от фантастичен роман. Това е един твърде сложен и противоречив характер. Великолепен хирург. Учен с широк кръгзор. Заедно с това човек — болезнено честолюбив и упорит и който си знае цената. Внимателен и отзивчив към болните, но често неоправдано груб с подчинените си. Ако искате, може да му прибавите още някои качества, но това не е съществено.

Можете също да пишете, че неговият труд за преодоляване на бариерата на биологичната несъвместимост на тъканите е извела клиниката, която той ръководи, на твърде перспективен път.

По-нататък сам ще си въобразите отделението за трансплантация на органите в тази клиника. От вас не се изискват знания за техниката на тази работа, но трябва да почувствувате особената атмосфера, която

цари там. Постоянно напрегнато очакване. Никой не знае кога може да се случи това. Може би след час, а може и след месеци. Не смятайте само, че тези хора са обречени на безделие. Паралелно в лабораториите се върши огромна работа. Провеждат се множество опити върху животни. Всеки опит ражда нови планове, надежди и, разбира се, разочарования.

Професорът върви направо към поставената цел — трансплантация на мозък. Вече са извършени десетки опити над плъхове и кучета. Но всичко става не тъй бързо, както може би изглежда. Минават години. Най-после — решителният експеримент. Маймуна с присаден мозък живее и се чувствава отлично. Възниква въпросът: какво ще се прави по-нататък? Науката не може да спре насред път. Ще бъде ли извършена такава операция на човек? Вие навярно знаете напрегнатото отношение към трансплантациите въобще, а тук вече става дума за експеримент, свързан с нови морални и етични проблеми. Професорът атакува една инстанция след друга, но никой не казва нито „да“, нито „не“.

А времето тече, в клиниката успешно се извършват присаждания на бъбреци, сърца и бели дробове. Продължава и работата в лабораториите над главната тема, но всичко по-нататъшно остава неясно.

Това е, тъй да се рече, прелюдията.

И ето веднъж „Бърза помощ“ довежда почти едновременно двама души. И двамата в безсъзнание, и двамата прибрани от улицата. Първият — без каквито и да било документи. Неизвестни са възрастта, името, адресът, професията. Диагноза: обширен инфаркт на белия дроб. Положение: практически безнадеждно. Вторият — преподавател във ВУЗ, на тридесет и три години, ерген — е жертва на нещастен случай. Открита травма на черепа с нараняване на мозъка и дълбок кръвоизлив — също в безнадеждно състояние. Поразените участъци отговарят за жизненоважни функции. Дватама лежат на реанимационната маса. Два живи трупа, в които се поддържа някакво подобие на живот за сметка на изкуствено кръвообращение и дишане. Но ако вторият е безусловно кандидат за моргата, първият би могъл да бъде спасен. Присаждане на бели дробове от втория. Това е решението на професора.

Всичко е готово за операция, но още не може да бъде започната. Вие не можете да си представите с какви ограничения е свързан в такъв случай лекарят.

Най-напред за подобна операция е необходимо съгласието на болния или на неговите близки и обезателно при всички случаи се изисква и съгласието на роднините на донора.

И второ — присаденият орган може да се вземе само от мъртвец и докато в тялото на донора има, макар и подобие на живот, лекарите са задължени да вземат всички мерки да го поддържат. А в това време другият може и да умре.

Трето... Впрочем какво ти трето. Може до безкрайност да се изброяват всички проблеми, с които се сблъсква в това време хирургът, но най-отвратителната от тях е напрегнатото очакване смъртта на болния. Спиране на сърцето, клинична смърт, високочестотни разряди в областта на миокарда, отново едва забележими пулсации, отново спиране — този път разрядите не помагат. Остава последното средство: да се отвори гръдният кош и масаж на сърцето. Тази последна мярка дава резултат, макар че не ще е задълго. Само че тук внезапно се изяснява една подробност, която свежда всичко до „не“. Туберкулозни каверни в белия дроб.

Има много хора, болни от туберкулоза, които и не подозират това. Техният организъм си е изработил някакво средство за поддържане на болестта в равновесие, така че тя не прогресира. Но нито един лекар не би се решил да присади поразен от туберкулоза дроб на друг човек.

Изобщо може да се снемат ръкавиците и да пратят в моргата два трупа.

Ненаправно ви обърнах внимание върху особения характер на този... професора. Без това не бихте разбрали всичко, което се случва по-нататък.

Мигновено се взема друго решение: присаждане на мозък. При това, забележете, без да се съблюдават каквито и да било формалности. Да се звъни в управлението и да се чака тепърва разрешение няма време. Истината е, че не са били съблюдавани и тези норми, за които вече ви казах.

— Тогава на какво е разчитал? — запитах аз.

— Мъчно е да се каже. Преди всичко, разбира се, на успеха. Хора от този тип, когато са обзети от някаква идея, просто не желаят да се съобразяват с възможността за неуспех. В такива неща винаги някой трябва да бъде пръв и да поеме риска върху себе си. Освен това той съвсем справедливо е смятал, че по-добре ще е да има един труп вместо два. А изобщо, струва ми се, е действувал по-скоро импулсивно, отколкото обмислено. Прекалено малко време е имал за каквито и да било разсъждения.

Вие можете да се въздържите от описанието на самата операция — за непосветения читател едва ли би представлявала интерес. За писателя най-важно е психологичното сблъскване, а такива има в изобилие.

И тъй операцията е извършена. На следната сутрин жената на донора е потърсила следите му чрез „Бърза помощ“ и го познала в моргата. Казали й, че е умрял от инфаркт в белия дроб, което всъщност съответствува на действителността. Разбира се, в останалите подробности не я посветили. Това било за нея твърде силен удар. Той се оказал журналист на двадесет и пет години. Женени били само от една година и много се обичали. Повярвайте, най-трудното в трудната професия на лекаря е да разговаря с близките на умрелия пациент. Даже и да е сторил всичко, което е по силите му, все едно, винаги изпитва чувство на виновеност. Затова нека простим на професора, че не разговаря с нея лично, а изпраща асистента си. Даже и най-смелите имат моменти на малодушие. Освен това не трябва да се забравя този, вторият, за когото професорът носи отговорност не само пред обществото, но и пред съвестта си. Тук поводите за безпокойство са повече от достатъчни.

Какво собствено е било ясно от дотогавашните опити? Че у животните с присаден мозък сравнително бързо се възстановяват двигателните функции, чувството за равновесие; че условните рефлексии, изработени у донора, почти напълно изчезват след присаждането, но се възстановяват по-бързо, отколкото трае изработването им в екземплярите от контролната група; че индивидите с присаден мозък са напълно жизнеспособни. Ето това е всичко. Но достатъчно ли е то, за да се предвиди поведението на човек след такава операция? Тук съществуват много фактори, които не могат да бъдат проверени върху животни; какво остава в паметта и какво се изтрива

напълно? Кое за дълго, а понякога завинаги се изтласква в подсъзнанието? Най-последно дори речта. Нали тя също е резултат от обучение? Характерът? Вече говорих, че дейността на мозъка не може да се разглежда откъснато от цялостния организъм. Неизброими са пътищата на взаимодействие, повечето от тях са все още загадка. С една дума, човек с присаден мозък не бива да се смята за някакъв вид симбиоза на една индивидуалност с друго тяло. Това е свършено нова личност. Както виждате, съмненията са повече от увереността.

Все пак операцията е извършена. В леглото има човек. Той диша, реагира на светлината, преглъща течната храна, червата му работят, бъбреците също... и нищо повече. Минават седмици, месеци, него го учат да ходи. Той даже научава няколко думи. И после? После е надеждата, че времето ще помогне. Времето тече. Той достига някои успехи. С мъка, но разговаря. Учи се да чете. Миналото си не помни. Изминава цяла година. Той вече разговаря свободно, чете, пише. Възстановява се всичко освен паметта за миналото. Всички опити да я пробудят остават безрезултатни. Обясняват му, че е понесъл тежка травма на мозъка, която е предизвикала пълна амнезия. Това той разбира. Изминава още известно време и болничната обстановка започва да тежи.

Възниква въпросът: какво да правят с него? По документи той е преподавател във ВУЗ, но сам разбирате, че не може да става и дума за някаква професионална пригодност в тази област. От журналиста в него нищо не е останало. Да се учи отново? За това е още рано да се говори. Да премине в пенсия по инвалидност би значело да му се внуши, че е непълноценен и да се прекъсне уникалният експеримент в най-решителната фаза. Трябва да му се даде възможност да се среща с хората, да ходи на кино, на театър, като през това време бъде под непрекъснатото наблюдение на специалистите.

Забравих да кажа, че този преподавател има любима. След нещастния случай с него тя през цялото време е искала да ѝ разрешат да го види. Обърнала се дори към Градската здравна служба, но професорът категорично забранил всякакви посещения. По това време освен вреда това не би допринесло с нищо. Но ситуацията вече е друга. Разрешили ѝ свиждане. Той естествено не би могъл да я познае, но появата на млад човек от недостъпния за него свят го зарадвала много.

Освен това тя наистина му харесвала. Била красива, очарователна жена.

Разрешили ѝ да идва всеки ден. Те дълго разговаряли. Тя му разправяла за предишния им живот и на него, бедния, му се струвало, че започва да си припомня някои неща.

В края на краищата тя помолила да ѝ разрешат да го вземе при себе си. Професорът се съгласил. Всичко се нареждало добре. Тя не се съмнявала, че взема при себе си близък човек, попаднал в беда. Материални затруднения не съществували, защото този преподавател имал спестявания, а и клиниката имала възможност да му издава болничен лист неопределено дълго време. Промяна в обстановката била за него просто необходима. А колкото за моралния аспект на цялата тая история, както казват, не струва да се оплакват косите на отрязана глава. Още повече, че те били несъмнено щастливи. Оставало само да се изчака, за да се види какво ще стане по-нататък.

За съжаление по-нататък не всичко тръгнало, както трябва. Дали наистина у него започнала да се пробужда паметта, дали нещо от миналия живот на журналиста останало в подсъзнанието, но тъй или иначе той започнал да излиза от къщи и с часове престоявал на стълбата в дома, където живеел преди този журналист. Любимата му естествено се разтревожила. Тя дори се обърнала към професора за съвет, но какво би могъл да ѝ каже той?

Най-после се случило това, което трябвало да се случи. Той срещнал жена си.

Вече ви казах, че те много се обичали. Любов! Колко томове са изписани за нея и колко малко все още е изучена тя. — Той прекъсна разказа си и се вгледа в бутилката. — Да не бъдем лицемери. Още една глътка няма да ви навреди. Нали вие сте, тъй да се каже, под лекарско наблюдение.

— Откъде знаете цялата тази история? — попитах аз.

— Аз... — той се запъна. — Викаха ме няколко пъти на консултация при болния. Да продължа ли?

— Моля ви.

— Значи така. Те се срещнали. Това му подействувало зашеметяващо. Очевидно нейният образ бил скътан нейде в дълбините на паметта. Той сметнал това за любов от пръв поглед.

— А тя?

— Какво тя? За нея това било непознат човек, не по нейния вкус, а при това все още не бил избледнял споменът за загиналия ѝ съпруг. И затова изобщо не му обърнала никакво внимание. Той започнал да я преследва. Причаквал я на входа на къщата, заговарял я в метрото, а когато един мъж е настойчив, то рано или късно... С една дума, всичко тръгнало по вечните и неизменни закони. Освен това ѝ се струвало, че в този настойчив обожател има нещо, странно напомнящо за човека, когото тя обичала. Естествено не външността. Просто нещо в характера, в начина на говорене, в хилядите дреболии, от които се състои една личност.

— Но нали съществувала и тази, която го взела от клиниката. Нима той си е отишъл от нея? — запитях аз.

— Там е работата, че не. Нея той също обичал. Тук в описанието на техните отношения се изисква особен такт. Трябва да се разбере неговата психология. Това съвсем не е вулгарният любовен триъгълник. Това... трудно е да се обясни. Точно както в него имало двама мъже, така и те двете... Не, не това! По-скоро една жена в два облика, духовен и телесен. Точно така! Двете се сливали за него в единен образ, който е невъзможно да бъде разчленен. Може би специалистът би доловил тук началото на едно психично заболяване, но нима всички други литературни герои, строго казано, са напълно здрави? Рогожин, Мишкин, Филиповна, Разколников, Карамазов... Уф.

Той измъкна кутийката си и сложи в уста една таблетка. Видът му беше ужасен, очите блуждаеха, челото бе обляно в пот. Струваше ми се, че ще трябва да си сменим ролите. Оставаше аз да започна да го успокоявам. Но тази история ме интересува все повече и повече.

— Кажете ми — попитах аз, — този, вторият, преподавателят, какво преподавал?

— Какво значение има? Да предположим физиология. Аз ви разказвам сюжет, а не...

— Продължете — казах му. — Сюжетът наистина е интересен.

— Добре. Значи тези две жени. Нито едната, нито другата не желае да се примири с подобно положение. Разиграва се последният акт на трагедията, в който главните участници не знаят своята истинска роля. Аз ненапразно споменах за началото на психично заболяване. В мозъка съществуват защитни реакции. Когато положението стане непоносимо, човек често преминава в един

измислен свят, реалността се заменя с бълнуване. Специалистите имат за него специални термини, но вие можете да се възползвате от думата умопомрачение. Особен вид умопомрачение, когато човек се смята за някой друг. И тъй, във финала на вашия роман не е изключена психиатричната болница.

— Тъжен финал — заявих аз. — Да си призная, очаквах друг край, а не доживотен затвор в лудницата.

— Защо доживотен? — възрази той. — Медицината притежава достатъчен арсенал от лечебни средства за такива заболявания. Да се излекува може винаги, трябва само да се отстрани причината, но това е най-трудното. Може, разбира се, навреме да се измъкне болният от конфликтната обстановка, но сам разбирате, че в дадения случай това би било само временна мярка. Съществува много по-реален метод — да се разкаже на болния истината, за да знае той причината на заболяването, да се погледне сам отстрани. Може би дори сам би разказал за това на някого... Само че тук стана много запушено. Извинете ме, не мога повече. Ще изляза малко в коридора.

Аз почаках, докато вратата се затвори зад него, налях си половин чаша коняк и я изпих на един дъх, понеже...

И как не си спомних по-рано, че тая момчешка фигура, облечена в бяла престилка, тия внимателни зеленикави очи с опърлени ресници аз бях виждал над леглото си в клиниката. Когато ме учеха да говоря. И после, през пелената на бълнуването...

Много неща станаха ясни. И това, че започнатата преди боледуването дисертация сега ми се струваше китайска грамота, и обзелото ме напоследък желание да пиша...

Впрочем всичко това сега мина на втори план. Важното беше, че жената, която ме изпрати, с право ме нарече свой мъж.

Всичко останало няма значение, дори и трите месеца, които ще трябва да прекарам в туберкулозния санаториум.

Публикувано във вестник „Орбита“, броеве 10,11/1972 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.